

Podrška ratnoj mornarici

Prva i Druga eskadrila NOVJ pružale su vazduhoplovnu podršku jedinicama Mornarice NOVJ, odnosno Jugoslovenske mornarice,²⁶³ na moru, ostrvima i priobalnom pojasu u njenim samostalnim ili objedinjenim i zajedničkim dejstvima sa 8. korpusom NOVJ. odnosno 4. armijom. S obzirom na period kada su izvođena, oblast (pomorsko vojište), karakter akcija i obim operacija, kao i na intenzitet letova i borbenih zadataka, dejstva avijacije obuhvataju vazduhoplovnu podršku Ratnoj mornarici u borbama za oslobađanje južnodalmatinskih ostrva, u periodu od 25. avgusta do 23. septembra 1944; obalskog pojasa, srednjeg Jadrana, u periodu od 1. oktobra do 3. novembra 1944, i severnog Jadrana, od 16. januara do 9. marta 1945. kao i u završnim operacijama Jugoslovenske mornarice od 20. marta do 9. maja 1945. godine.

Zbog specifičnosti operacija za oslobađanje Dalmacije, etape vazduhoplovne podrške nisu bile vremenski precizirane niti razgraničene po objektima i mestima dejstava, već su se često preklapale. Iz tih razloga se vazduhoplovna podrška, u svom taktičkom značenju, odnosno sa stanovišta pružanja neposredne vatrene zaštite Mornarici NOVJ. praktično, odvijala pri naznačenim operacijama kako kopnene vojske, tako i ratne mornarice.

Dejstva u borbama za oslobađanje srednjodalmatinskih ostrva

Pod pritiskom jedinica NOVJ, nemačke snage u julu 1944. napuštaju garnizone na zapadnim obalama ostrva Hvara i Brača, a početkom septembra i položaje u središnom delu Brača i zapadnom delu Korčule. Posle uspostavljanja mornaričkih stanica u luci Hvar i na Mljetu. Mornarica NOVJ počinje pripreme za oslobađanje srednjodalmatinskih ostrva.

Sredinom septembra 1944. jedinice 26. NO divizije i Mornarice NOVJ. podeljene u dve grupe, dobijaju zadatak da oslobode Brač, Hvar i Soitu (I grupa: 1. i 12. brigada) i Korčulu, Mljet i Pelješac (II

²⁶³ Ovo preimenovanje Mornarice NOVJ u Jugoslovensku mornaricu izvršeno je 1. marta 1945. na osnovu naređenja Generalštaba Jugoslovenske armije.

grupa: 11. i 3. prekomorska brigada). Mornarica NOVJ je tada brojala blizu 5.000 boraca i oficira i raspolagala sa osam naoružanih brodova. 38 patrolnih čamaca. 12 desantnih plovila i sa preko 300 pomoćnih brodova.

Savezničke pomorske snage, u to vreme. na Visu i italijanskim vodama Jadranskog mora za operacije u istočnom Jadranu, odnosno u jugoslovenskim teritorijalnim vodama, imale su deset motornih topovnjača i torpednih čamaca, sedam patrolnih brodova. 18 manjih desantnih brodova i čamaca i desantno-štabni brod LCH 282. Već sredinom septembra u Jadranu se pojavljuju i minolovci. koji vrše razminiranje mora i obeležavaju plovne puteve u Splitskom. Hvarskom i Korčulanskom kanalu.

Nemačka ratna mornarica (Kriegsmarine) u Jadranskom moru organizovana je posle kapitulacije Italije, spetembra 1943. Nemački pomorski komandant Jadrana u prvo vreme je organizovao zaštitu plovnog puta od Pireja iz Grčke do Trsta. Međutim, kasnije, nemačke pomorske snage na Jadranu, i pored gubitaka koje trpe. bivaju sve brojnije.

Brojno stanje jedinica pod komandom admirala Jadrana iznosile su oko 24.000 mornara i oficira, a flotni sastav činile su: dve divizije (11. divizija za osiguranje i 1. divizija torpednih čamaca, ukupno sedam flotila); jedna desantna flotila sa tri grupe brodova desantnih tenkono-saca; transportna flotila sa oko UH) brodova raznih vrsta: zatim, jedinice pomorskih diverzanata i snage lučke zaštite pomorskih komandi. U sastavu 11. divizije nalazila se i kvislinška mornarica - 22. flotila obalskih torpednih čamaca, koji su bili predati mornarici NDH. koja je. ne samo prema nemačkim procenama²ⁿ⁴, bila vrlo nepouzdana i slaba.

Pored nabrojanih plovnih sastava, Nemci su organizovali odbranu. naročito severnog Jadrana, na osnovu moguće procene da će se saveznici iskrcati u Istri. Tako je, osobito u Kvarnerskom zalivu, bilo mnogo artiljerije, a u vodama puno morskih mina.

Prvi ratni zadatak po objektima na moru piloti 1. eskadrile izvršili su 25. avgusta 1944. (operacija br. 14. iz Kanea; piloti - poručnik Leopold Ankon. kao voda i pratioci u formaciji šestorke: zastavnici Radovan Radulović i Aleksandar Vuković, mladi vodnik Husein Okanović, kapetan Branko Kraus i potporučnik Rudi Luidi). U izvešaju 1. eskadrile stoji:

„Šest spitfajera na bombardovanju brodova u Ražanci. ili promet na putu Ražanci - Zadar. 1145 - 1350. 1250 nad ciljem. Nije bilo brodova u Ražanci i nije bilo prometa na putu za Zadar. U cijelom sektoru su osmatrali i bombardovali samo dva mala čamca kod Sv.

^M Posle bekstva posade torpednog čamca KS-31 iz Rijeke, iz sastava mornarice NDH. sredinom decembra 1944, Nemci su razoružali ostale posade i iskrcali ih sa brodova. Prema podacima od 30. novembra 1944, u neposrednoj nemačkoj službi bilo je oko 1.300 mornara iz NDH.

Trojice (6 km. sz. od starog grada). Sve bombe promašile. Bilo je teško nišaniti zbog slabog vremena. Laka protivavionska vatra u Vrsi (12 km. s. od Zadra). Nad Dugim Otokom su piloti slušali kako je neki glas na frekvenciji „B” govorio našim jezikom: - Neprijateljski avioni se približavaju!”²⁶⁵

Istog dana, dva časa kasnije, par "spitfajera" (operacija br. 15. piloti Ratko Jovanović i Živorad Gavrilović) napali su brodove u Jablancu. luci južno od Senja:

„Dva 'spitfajera' su pratila četiri harikena 6. skvadrona; napad na brodove u Jablancu, 1330 - 1540. Osmatrali i napali četiri Siebel - Ferry²⁶⁶: harikeni su potopili tri. Spitfajeri dva puta mitraljirali isti cilj. Jaka 20 mm protivavionska vatra”!²⁶⁶

Napad na nemačke brodove u Jablancu ponovljen je i idućeg dana, 26. avgusta (operacija br. 19; piloti poručnik Nedeljko Pajić i kapetan Franjo Kluz) kada su, takode u lovačkoj zaštiti, koja je pružana 'harikenima' 6. skvadrona, ostvareni uspešni rezultati.

Britanski piloti su toga dana raketirali i brodove u Karlobagu. kada je od raketa takode pogođen jedan Siebel-Ferry. dok su piloti Jovanović i Gavrilović (operacija br. 18) mitraljirali dva neprijateljeva plovna sredstva i potopili ih.

Kako su u Jablancu bili i drugi brodovi, a među njima i oni koji su se vraćali u luku, na ratne zadatke - napad na neprijateljeva plovna sredstva, upućene su posade i 27. avgusta, kada su 'spitfajeri' 1. eskadrile pružali lovačku zaštitu britanskim 'harikenima' iz 6. skvadrona, te luka Jablanac bila ponovo napadnuta. Međutim, ovog puta (operacija br. 21) i naše i britanske pilote dočekala je snažna PA-vatra. od koje je oboren jedan britanski pilot, čiji je avion u plamenu pao u more.

Istog dana, nekoliko časova kasnije. Britanci su uputili avion tipa katiina', avion za traganje i spasavanje koji su opet pratili piloti Jovanović i Gavrilović (operacija br. 24). Međutim, oboreni britanski pilot nije pronađen.

U dva, od ukupno pet izlazaka 27. avgusta, bombardovan je hotel „Imperijal” u Dubrovniku, u kome se upravo održavala vojna konferencija nemačkih komandanata (operacija br. 20; vođa šestorke 'spitfajera' komandir eskadrile major Protić), a isto tako pružana je i lovačka zaštita britanskim 'harikenima' (operacija br. 23; piloti Pajić i Kluz):

„Dva spitfajera su pratili četiri harikena 6. skvadrona u napad na obalne baterije (tri 75 mm topovi) na Korčuli, u koordinaciji iskrcavanja na Pelješac 1100- 1245. Harikeni usmereni po jednom izviđačkom letu (odlična saradnja)”!²⁶⁸

^ Arhiv VII. k. 1466/B. reg. br. 19-2/2.

" Vrsta dvotrupne peniše za prevoz trupa i materijala, naoružana sa tri topa od 88 mm.

• ' Op. cit., k. 1466/B. reg. br. 19-3/2.

" Op. cit.. dok. reg. br. 19-4/2.

U isto vreme, to su bili letovi 1. eskadrile koja je dejstvovala u okviru vazduhoplovne pripreme predstojećeg iskrcavanja delova 26. NO. divizije na poluostrvo Pelješac. Iskrcavanje na Pelješcu, međutim, započeto je mnogo kasnije, 15. septembra, a na Korčuli dan ranije. Tada su borci 1. i 11. brigade te divizije vodili borbu protiv nemačkog 750. puka 118. divizije, čija su dejstva štitili nemački brodovi i snažne obalske baterije.

U vreme kada su britanski i konvoji Mornarice NOVJ iz luka u južnoj Italiji prevozili opremu i hranu, koja se kasnije transportovala na obalu i unutrašnjost Dalmacije, naše letачke posade bile su određivane za pratnju tih konvoja Jadranskim morem. Prvi od takvih zadataka uspešno je izvršen 28. avgusta (operacija br. 26. sa Visa) kada je konvoj, koji je krenuo u toku noći iz luke Bari, bio štićen u vazduhu u naredna tri časa, sve do iskrcavanja.

Posle jedne uspešne akcije britanskih pilota po grupi nemačkih plovila, teška protivavionska artiljerija ponovo je oborila jednog pilota. Pilot je, međutim, iskočio, a u njegovo spašavanje upućen je specijalni brod Segual. koga je iz vazduha, dok je pretraživao more, štitio par 'spitfajera' (operacija br. 31).

131. avgusta uspešno je štićen jedan britanski brod od Mljeta do Visa.

S obzirom da se u luci Jablanac i dalje nalazila koncentracija neprijateljevih brodova, to je 2. septembra upućena šestorka 'harikena' 6. skvadrona, kojoj je lovačku zaštitu pružala posada 1. eskadrile (operacija br. 39):

„Kod Jablanca harikeni su raketama uništili dva neprijateljska čamaca, na Rabu jedan Siebel-Ferry i oko 15 čamaca napadnuto od harikena. Više direktnih raketnih pogodaka. Spitfajeri 3 puta napadali i mitraljirali čamce i položaj p. a. artiljerije. Utrošili svu municiju. P.a. vatra jaka!"²⁶⁹

Početkom septembra, na Ugljanu i Pašmanu su se nalazili delovi 891. grenadirskog puka nemačke 264. divizije, protiv kojih su vodile borbu jedinice 3. pomorskog obalskog sektora NOVJ (POS). Šestog septembra šestorka 'harikena' 6. skvadrona BAF. uz lovačku zaštitu 'spitfajera' 1. eskadrile (operacija br. 44) raketirala je brodove na Rabu i nemački štab u Preku na ostrvu Ugljanu. Istog dana pružena je još jedna lovačka zaštita britanskim pilotima pri napadu na nemačke brodove na ostrvu Krk.

Na koncentraciju nemačkih brodova na Oskoruši, na Hvaru. 7. septembra je takođe uspešno dejstvovala jedna britanska šestorka, koja je uništila molo u luci. Naše posade (operacija br. 46) dva puta su tukle mitraljezima i topovima brodove u luci, a posebno bateriju PAA od 20 mm, koja je prethodno otvorila jaku vatru na britansku formaciju.

Tri časa kasnije na isti položaj PAA upućen je još jedan par 'spitfajera' (operacija br. 47) kojom prilikom su piloti Popov i Okanović

^M Zbornik NOR. tom X. knj. 1, dok. 59 (str. 142).

u Oskorušici otkrili sedam mauna i jedan kamuflirani objekat, dok su na Bolu. tokom izviđanja, osmotrili veći broj čamaca. Na te objekte ponovo je upućena ista dvojka (operacija br. 48):

„Direktan pogodak kapetana Popova pogodio je i potopio jednu maunu, drugi promašio. Jaka p.a. vatra od 20m/m"!²⁷⁰

Pod pritiskom 1. dalmatinske brigade, koju je svojim brodovima prevozila Mornarica NOVJ, Nemci su morali da se povuku sa Hvara. Za to odstupanje nemačkog bataljona „Brandenburškog puka" korišćen je konvoj od pet brodova. U ranim jutarnjim časovima 9. septembra, konvoj su napali britanski brodovi, dok su ih u vazduhu štitile savezničke posade. Uporedo sa tim, na bombardovanje nemačkog štaba u Tkonu na Pašmanu, upućena je četvorka 1. eskadrile, koja je bombardovala štab i luku (operacija br. 52; voda kapetan Protić):

„6 bombi palo na cilj, dve bombe pale su 100 m severozapadno od cilja u selo. Svi avioni su 3 puta topovima i mitraljezima napali jahtu i 15 čamaca u luci"!³⁷¹

Posle uspeha 9. septembra, kada su piloti u rejonu Vrboska potopili četiri broda sa oko 300 nemačkih vojnika, na Tkon je ponovo upućena četvorka 'spitfajera' (operacija br. 55) koja je bombardovala nemački garnizon. Taj dan je, inače, bio vrlo naporan za letачke posade, jer su izvršile 20 avio-poletanja, među kojima i uspešnu zaštitu britanskih aviona, traganje i spasavanje jednog oborenog pilota (operacija br. 59), kao i uspešno taktičko izviđanje kretanja brodova od ušća Neretve do Splita, koje je izvršeno na osnovu podataka iz Štaba V POS:

„Svakog trenutka može da nastupi prebacivanje neprijatelja sa Korčule i Pelješca za ušće Neretve"!²¹²

Na molu u Trpnju bila je skoncentrisana velika količina neprijateljevog materijala, koji je čekao na utovar u brodove, jer su se delovi nemačkog 750. puka, noću 10/11. septembra, sa devet brodova prebacili iz Trpnja za Ploče.

Jedanaestog septembra u Ninskom kanalu avijacija je uništila jedan brod od 5.000 tona i uprkos snažnoj PAA (operacija br. 64), na brodove u Ninskom kanalu poslat je još jedan par 'spitfajera' (operacija br. 65), koji su ujedno, pružajući lovačku zaštitu britanskim 'harikenima', uspeali da potope još jedan veći brod.

U vreme izvođenja desanta 1. dalmatinske brigade na ostrva Korčulu i Brač, piloti 1. eskadrile su uspešno koordinirali svoja dejstva sa akcijama kopnene jedinice i ratne mornarice. Odeljenje 'spitfajera' (operacija br. 70) upućeno je da bombarduje brodove u luci Us na Korčuli i da izviđa Brač i Šoltu:

„U luci Us bombardovana grupa od jednog malog parobroda i 5 jedrenjaka. Sve bombe pale među brodove, direktnog pogotka nije

TM Op. cit., dok. 66.

TM Op. cit., dok. 69.

Iz izveštaja političkog komesara i načelnika Štaba V POS od U. septembra 1944; Arhiv VII. k. 2025, reg. br. 5-1/3.

bilo. Srednja 20 mm p.a. odbrana i mitraljeska vatra. Na Braču kod Nerežišća na putu za Supetar, mitraljirali i pogođen jedan kamion. Prilikom napada osmotrena je jedna kolona u jačini jedne čete, ali su se isti sakrili u šumu pre nego što ih je bilo moguće napasti. U Milni osmotren jedan jedrenjak sa dizalicom a na Šolti, u Grohotama. jedan Siebel-Ferry"!

Takode su. istog dana (operacija br. 69: piloti Popov i Kovačić) osmatrali pomorski saobraćaj od ušća Neretve do Dugog otoka, a u trećem izlasku (operacija br. 71) ponovo su tučeni plovni objekti u Grohotama na Šolti.

Posle iskrcavanja 1. dalmatinske brigade u uvali Lučoce, avijacija je dobila zadatak da tokom dana štiti njeno napredovanje, tako da je 13. septembra izvršeno 5 izlazaka. Prilikom taktičkog izviđanja od ušća Neretve na sever (operacija br. 72) napadnut je jedan brod u Tijesnom, ali je tom prilikom jakom PA-vatrom oboren jedan britanski avion. Za avionom je odmah upućen u traganje par 'spitfajera' (operacija br. 73) koji. međutim, nije uspeo da pronađe oborenog pilota. U toku dana otkriveni su neprijateljevi položaji u Sumartinu na Braču, koje je bombardovala trojka 'spitfajera' (operacija br. 74), kao i luka Trpanj na Pelješcu (operacija br. 75) u kojoj su se nalazili nemački čamci, kao i jedan brod izvan luke. Toga dana su piloti izvršili ukupno 15 avio-poletanja.

Kada su 15. septembra jedinice li POS učestovale u akciji na ostrvo Pag, avijacija je napadala ustaške kasarne i magacine u Novalji i na Pagu (operacija br. 80). Istog dana, na bombardovanje obalske baterije na Hvaru kod Sućuraja upućeno je jedno odeljenje 'spitfajera' (operacija br. 79). Međutim, ni ovaj zadatak, kao ni prethodni, piloti nisu uspešno izvršili, izuzimajući lovačku zaštitu britanskih aviona.

Sedamnaestog septembra 'spitfajeri' su štitili konvoj Mornarice NOVJ kroz Hvarski kanal (operacija br. 81). Kod Sumartina na avione je otvorena žestoka vatra. U trećem izlasku (operacija br. 82) napadnuti su brodovi kod Aleksandrova na Krku, od kojih je veći jedrenjak potopljen, a manji oštećen. U četvrtom izlasku par 'spitfajera' je pratio britanski hidroavion, koji je takođe tragao za jednim oborenim britanskim avionom. Avion je pronađen i izvučen iz mora. Peti izlazak takode je bio neuspešan (operacija br. 85) pri bombardovanju mola u Ninu (piloti - Popov, Kovačić, Pajić i Radulović) o čemu u izveštaju stoji:

„Br. 3 se vratio zbog neispravnog motora a br. 4 zbog neispravnog dopunskog rezervoara. Ostala dva aviona bombardovala molo i blisko promašili. U kanalu pored mola opažena jedna peniša i 4 čamca!"²⁷⁴

Konvoj brodova Mornarice NOVJ uspešno je štićen i 18. septembra, od Šćedra do Visa (operacija br. 68). Sledeći izlazak je. takode. bio neuspešan (operacija br. 87: piloti Jovanović i Ivanišević) prilikom lovačke zaštite britanskih 'harikena' koji su napadali Pag. Rab, Hum i Povijane:

²⁷⁵ Zbornik NOR, tom X. knj. 1. dok. 72.

²⁷⁴ Zbornik NOR. tom X. knj. 1. dok. 78 (str. 175).

„Vođa se vratio zbog kvara motora. Harikeni napali tri kuće u Pagu i jedan jedrenjak u Humu. Promašili jedrenjak i rakete udarile u selo!"

Treći izlazak toga dana bio je, međutim, odlično izvršen (operacija br. 88; piloti Okanović i Semolić) jer su britanski piloti, praćeni našim pilotima, razorili nemačku radio-stanicu na Rabu.

Kako se sredinom septembra na obalskom području od ušća Neretve do Stronožaca (jugoistočno od Splita) nalazila nemačka 118. divizija, sa štabom u Ljubuškom, a jedan deo na srednjedalmatinskim ostrvima, to je avijacija nastavila da izviđa obalski pojas i prati brodove Mornarice NOVJ, koja je prevozila delove 26. divizije.

Dvadesetog septembra avijacija je izviđala brodove u luci Preko na Ugljanu (operacija br. 93), a idućeg dana (operacija br. 97) napala brodove između Jablanca i Paga, uspešno pružajući lovačku zaštitu britanskim pilotima:

„Harikeni napali jedan jedrenjak u Jablancu. Opažen ali nije napadnut jedan bolnički brod ispred Zadra. Umerena 40 mm p.a. vatra iz Zadra!"²⁷⁶

Do 23. septembra, kada su se završila dejstva Mornarice NOVJ i jedinica 8. korpusa NVOJ u borbi za oslobađanja srednjedalmatinskih ostrva i kada je avijacija, pored tih zadataka, izvršavala i borbene letove iznad severnog Jadrana, na teritoriji IV POS tada su oslobođeni: Biševo, Svetac, Brač i Hvar. Na Šolti su se, međutim, Nemci bili utvrdili u Grohotama, a sa Brača je bila prebačena jedna četa mornaričke pešadije. Mornarica NOVJ je u toku septembra sa Visa prebacila na Korčulu. Hvar, Brač i Pelješac nekoliko jedinica: 1. dalmatinsku brigadu, deo 11. brigade, deo Prekomorske brigade. 12. brigadu. 1. i 2. artiljerijski brdski divizion. tenkove, celokupnu komoru, bolnice i hirurške ekipe.

To prevoženje Mornarice NOVJ uspešno je štitila avijacija, a posebno su bila koordinirana dejstva za zaštitu akcija pešadijske mornaričke čete II POS-a.

U tom periodu avijacija je takođe podržavala akcije jedinica IV POS-a. posebno u dejstvima i za vreme iskrcavanja 12. brigade na Šoltu, kao i V POS-a. u borbama za Pelješac i prilazima Stonu.

Dejstva u borbama za oslobođenje obalskog pojasa

Oslobađanjem ostrva Hvara završava se vazduhoplovna podrška jedinicama Mornarice NOVJ u operacijama za oslobađanje srednjedalmatinskih ostrva. Avijacija je, zatim, svoja dejstva usmerila na objekte u lukama, na neprijateljeve brodove i konvoje, kao i na njegova uporišta na obalskom pojasu.

TM Op. cit., dok. 79.-
Op. cit., dok. 86.

U to vreme posade 1. eskadrile lete i na ratne zadatke u severnom Jadranu, u kojima se nalaze utvrđeni neprijateljevi garnizoni, za čije je neutralisanje bila potrebna avijacija:

„Od 8. septembra o.g. držimo stalno pod kontrolom otok Pašman od Ždrelca do Tkona, i otok Ugljan od Ždrelca do Preka. Neprijateljski garnizoni u Preku i Tkonu drže se pasivno. Likvidacija pomenutih garnizona bez sadejstva avijacije, ili upotrebe težeg oružja, za sada je nemoguća!“²

Nasuprot sadejstvu sa jedinicama III POS-a čija su dejstva, posebno flotila, bila izrazita u septembru, nepovoljni meteorološki uslovi omeli su avijaciju da pruža vazduhoplovnu podršku jedinicama II POS-a, koje su 28. i 29. septembra izvele, zajedno sa kopnenim jedinicama, kombinovanu akciju na Osor i Punta Križu na Cresu. Tek 30. septembra avijacija je uspešno dejstvovala na brodove u Jablancu (operacija br. 103). zajedno sa britanskim formacijama.

Glavni zadaci koje su izvršavali piloti 1. eskadrile, a od 13. oktobra i 2. eskadrile, u okviru borbi za oslobođenje obalskog pojasa (1. oktobar - 3. novembar 1944) odvijali su se u stonskoj operaciji jedinica 8. korpusa NOVJ, kao i u letovima na obalskom delu i ostrvima u severnom Jadranu.

U sektoru IV POS neprijateljeve snage su se nalazile na ostrvu Hvar samo na dva položaja, u Sućuraju i na položaju u Ublinama, na kojima su se nalazili jaki vatreni položaji dalekometnih topova i haubica. U neprijateljevim rukama se još nalazio i Drvenik, što mu je predstavljalo jedinu poziciju za kontrolu pomorskog saobraćaja Dubrovnik - Split, koji je bio opasno ugrožen posle oslobađanja Korčule i Pelješca. Inače, nemački pomorski saobraćaj odvijao se uz samu obalu i od ušća Neretve do Splita. Pod kontrolom Mornarice NOVJ bila su sva ostrva spoljnjeg i srednjeg ostrvskog pojasa i delimično ostrva Pašman i Ugljan, u kome se neprijatelj obezbedio u garnizonima Preko i Tkon. Izuzetno je bio živ nemački pomorski saobraćaj kroz Planinski kanal, kao i između Šibenika i Zadra. Ostrva u Kvarnerskom zalivu bila su čvrsto u rukama nemačke 392. legionarske divizije, koja je bila raspoređena na ostrvima Lošinj i Rab, a isto tako i na Krku i Pagu.

Prvi zadatak vazduhoplovne podrške u okviru borbe za oslobađanje obalskog pojasa izvršen je upravo 1. oktobra (operacija br. 104) kada je pored lovačke zaštite par 'spitfajera' dobio zadatak da otkrije poziciju obalske baterije u luci Biograd n/m. Kako baterija nije bila otkrivena, to je bombardovan njen verovatni položaj. U drugom izlasku (operacija br. 105) takođe nije pronađena obalska baterija u luci Ploče iako su britanski 'harikeni' uspešno praćeni.

Iduća dva dana bila su nepovoljna za dejstvo avijacije, ali već 4. oktobra 1. eskadrila (operacija br. 106) leti ponovo, pružajući lovačku zaštitu britanskim pilotima, koji su bombardovali brodove u luci Nin.

²⁷⁷ Iz izveštaja Štaba IH POS. od 26. septembra 1944. Stabu Mornarice NOVJ o dejstvima flotile naoružanih brodova: Arhiv VII k. 2066. reg. br. 16-2/1.

Cela britanska formacija je, međutim, promašila cilj. dok su naši 'spitfajeri' mitraljirali radio-stanicu na ostrvu Lošinju.

Vreme od 5. do 9. oktobra predstavlja period u kome avijacija ne dejstvuje zbog nepovoljnih meteoroloških uslova. Zbog toga nije pružena vazduhoplovna podrška jedinici Mornarice NOVJ koja je 8/9. oktobra izvela uspešnu desantnu operaciju na Pag. Jedno odeljenje 1. eskadrile je poletelo 10. oktobra, ali je zbog niske oblačnosti vraćeno sa zadatka, tako da je naredni izlazak izvršen tek 11. oktobra (operacija br. 109).

Pored dejstava u stonskoj operaciji. 12. oktobra je par 'spitfajera' bezuspešno tragao za tri neprijateljeva broda (operacija br. 112). Ta tri broda bila su oštećena posle akcije Mornarice NOVJ. Toga dana su, naime, brodovima Mornarice NOVJ bila prebačena dva bataljona 11. brigade 26. divizije sa Visa na Pelješac, u Janjinu i u luku Trstenik.

Prilikom taktičkog izviđanja komunikacije Dubrovnik - Metković četvorka 'spitfajera', koju je predvodio major Protić (operacija br. 119) izviđala je ostrvo Mljet, na koje je, iz luke Žuljan na Pelješcu, trebalo da se prebaci jedna jedinica mornaričke pešadije V POS-a. U to vreme avijacija izvodi i letove taktičkog izviđanja ne samo za potrebe Mornarice NOVJ. već i 26. divizije, koja je dobila zadatak da zauzme Ston i preseče komunikaciju Dubrovnik - Metković, a da 29. NO divizija zauzme Dubrovnik.

Pošto je Ston oslobođen noću 17/18. oktobra, a nemačke jedinice napustile i ostrva Šipan i Lopud. avijacija je dobila zadatak da 19. oktobra izvidi neprijateljev pomorski saobraćaj u neposrednoj blizini Dubrovnika (operacija br. 124); da 20. bombarduje neprijateljev položaj u selu Grabovac kod Šibenika (operacija br. 125). i da vrši taktičko izviđanje počev od ostrva Rab i dalje. U isto vreme, kao stalni zadaci bili su pratnja britanskih skvadrona 281. vinga BAF.

Dvadesetog oktobra 2. eskadrila NOVJ je izvršila prvi ratni zadatak (operacija br. 1. sa Visa; piloti - kapetan Milan Karić. kao voda četvorke, i pratioci - zastavnik Nikola Vlahov, poručnik Danilo Rebula i potporučnik Dragan Raktovčić). To je bilo taktičko izviđanje brodova u severnom Jadranu:

„Izviđanje je izvršeno počev od Žirje otoka pa do Raba na severu. Nije primećeno nikakvo neprijateljsko brodovlje. Na povratku napadnuti su zgrada ustaško-njemačkog štaba i menaža ustaških trupa u blizini Trogira. Obe zgrade su bile oštećene!“^{27*}

U vremenu od 19 - 23. oktobra naše snage su oslobodile Bašku Vodu. Brela. Dubce, Zadvarje. Šestanovac i Makarsku, te je preduzeta akcija čišćenja u rejonu Split - Biokovo.

S obzirom da su 21. oktobra britanske torpiljerke vodile borbu ispod Dugog Otoka na položaju rta Greben sa 4 nemačke torpiljerke. od kojih su dve bile zarobljene, u potragu za druge dve. koje su pobile. bila je poslata avijacija (operacija br. 131: piloti Pajić i Radulović). Brodovi nisu bili pronađeni.

* Zbornik NOR. lom X. knj. i. dok. 115.

Toga dana u pretraživanju rejonu severno od Žirja, na koji će se 2. bataljon mornaričke pešadije II POS prebaciti tek 29. oktobra, u taktičko izviđanje upućena je četvorka 2. eskadrile (operacija br. 3/Vis; piloti kapetan Karić, poručnik Rebula, zastavnik Vlahov i potporučnik Ratkovčić):

„Napadnut je jedan ribarski brod dužine oko 6 metara i potopljen. Primećen 8-10.000 tona bolnički brod u blizini istočne obale Iža, belo obojen sa crvenim krstovima sa strane i na palubi. O nalazu je odmah obavestena engleska mornarica!”²⁷⁹

Dvadeset drugog oktobra u taktičko izviđanje severnog Jadrana, pod lovačkom zaštitom 'spitfajera', zadatak uspešno izvršava posada 2. eskadrile (operacija br. 5. sa Visa; piloti Ratkovčić, Vlahov i Karić) koja je mitraljirala jedan brod. a zatim ga. posle raketiranja. i potopila, nanevši pri tom i oštećenja u luci Lukovu. u Podgorskom kanalu.

Britanski 'harikeni' su u luci Jablanac potopili takođe jedan brod, a na tom zadatku pratili su ih piloti 1. eskadrile (operacija br. 132). Toga dana. 23. oktobra, bila je aktivna i nemačka avijacija. Piloti 1. i 2. eskadrile prenose svoja dejstva po objektima na kopnu, pretražujući vazdušni prostor u kome se nemački piloti ponovo pojavljuju 29. oktobra, kada dejstvuju po ciljevima u Molunatu. koji je zauzet dan ranije. Nemački lovci su mitraljirali i ciljeve u Veljem Lagu, kao i plovne objekte Mornarice NOVJ kod Okuklja na Mljetu:

„Nepr. avijacija vrši još uvijek nasilna izviđanja i mitraljira što god vidi!”²⁸⁰

U vreme dok pružaju vazduhoplovnu podršku Mornarici NOVJ u borbi za oslobađanje obalskog pojasa, piloti 1. i 2. eskadrile izvršavaju borbene zadatke i u okviru kninske operacije. Od sredine oktobra do sredine novembra 1944. neprijatelj se ovde. uglavnom, držao pasivno, ali je istovremeno vršio opsežne pripreme za povlačenje i tom prilikom je minirao obale, uništavao i potapao oružje, itd. Posle oslobađanja Splita, otpočeo je da povlači i svoje garnizone sa južne strane Šibenika. Garnizone Preko, Zadar, kao i manje garnizone oko njega, napustio je 30/31. oktobra. Do tog vremena u Jablancu. koji je bio česta meta napada pilota 1. i 2. eskadrile. a isto tako i savezničke avijacije, još su se nalazili delovi 847. puka nemačke 3fS9. legionarske divizije. U Karlobagu su bila znatna artiljerijska sredstva, ukupno šest baterija 392. artiljerijskog puka iste divizije, dok •¹ komunikaciju od Karlobaga do Gospića kontrolisala 1. satnija 9. ustanke divizije. Pag je takođe bio dobro posjednut kako od strane nemačkih tako i ustaških jedinica.

Sve ove jedinice i njihova sredstva neprijatelj je počeo da prebacuje svojim penišama za Rijeku i Trst. a neke manje snage u Šibenik. To je. u stvari, bila koncentracija snaga radi pokušaja proboja pravcem Knin i Bihać. Zato je i pomorski saobraćaj u Pašmanskom zalivu bio veoma živ.

²⁷¹ Op. cit., dok. 117.

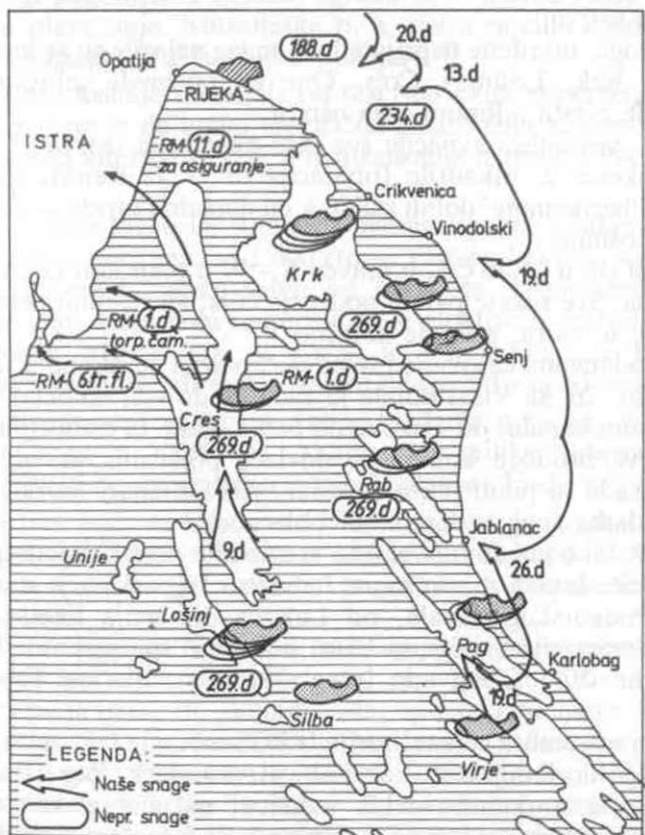
Iz Knjige depeša Štaba Mornarice NOVJ: depeša br. 11. od 29. oktobra 1944.; Arhiv VII. k. 2073. reg. br. 9/1.

Snage 26. NO divizije likvidirale su Šibenik, poslednje uporište neprijatelja na sektoru koji su kontrolisale jedinice III POS-a. kojima je 1. i 2. eskadrila pružala vazduhoplovnu podršku.

Dejstva u severnom Jadranu

Do otpočinjanja neposredne vatrene zaštite jedinica Mornarice NOVJ. u periodu od 16. januara do 19. marta 1945. piloti 1. i 2. eskadrile izvršavali su niz zadataka u severnom Jadranu (šema 7). To su bili zadaci, uglavnom u novembru 1944. a nešto vrlo malo i u decembru.

Kada su tri nemačke torpiljerke iz nemačke 1. flotile podmornica, 3. novembar 1944. isplovile iz Rijeke, iz vazduha ih je napadala formacija devet 'spitfajera'.^{2*} Ovaj napad je potpuno paralisao i ostale krupnije zadatke nemačke Kriegsmarine u severnom Jadranu. Uporedo

Dejstva u severnom Jadranu u podršci jedinica RM

sa izvršavanjem zadataka u kninskoj operaciji, piloti 1. i 2. eskadrile su vršili i taktičko izviđanje u širem rejonu Šibenika i Zadra.

Tako su, 8. novembra, piloti 2. eskadrile u tri izlaska (operacije br. 16, 17. i 18) tragali za nemačkim brodovima koji su, prema obaveštenju Mornarice NOVJ, uplovili u luku Spasovac kod Senja. Brodovi, međutim, nisu otkriveni, zbog čega ni ratni zadatak 9. novembra (operacija br. 19. sa Visa) nije bio izvršen. Toga dana su piloti, neposredno po poletanju i s obzirom da se loše vreme navlačilo na viški aerodrom, odmah vraćeni putem radio-veze. Piloti su upravo bili nadomak ostrva Žirje. Trinaestog novembra piloti 2. eskadrile (operacija br. 20) prilikom izviđanja obale od Karlobaga do Senja, onesposobili su u luci Sv. Juraj jedan brod. Bio je to jedan torpedni čamac, koji je, zajedno sa grupom eskortnih razarača i torpednih čamaca, pripadao grupi nemačke jedinice koja je bazirala u Tršćanskom i Kvarnerskom zalivu. Tada se u području Pule nalazila grupa džepnih podmornica i transportna flotila, a jaka mornarička obalska baterija štitila je utvrđene objekte u Gradežu, Trstu. Puli. Rijeci i skoro sva Kvarnerska ostrva.

Osim toga, utvrđene neprijateljeve snage nalazile su se na ostrvima Pag, Rab, Krk, Lošinj i Cres. One su postavile minska polja i organizovale čvrstu odbranu ovih ostrva.

Od 19. novembra avijacija sve jače napada ta ostrva. Toga dana su tri 'harikena' 2. eskadrile (operacija br. 9. iz Kana), zajedno sa britanskim 'harikenima' dobili zadatak da napadnu brodove i instalacije u Malom Lošinju:

„Napali cilj u 14.20 čas. u pravcu E - W u pikiranju sa 2.000 stopa na 500 stopa. Sve rakete pale u područje cilja, ali rezultat neosmotren. Umerena p. a. vatra, gađanje netačno!”²⁸²

U popodnevrim časovima još jedna četvorka 'harikena' 2. eskadrile (operacija br. 26. sa Visa) dobila je zadatak da vrši taktičko izviđanje u Podgorskom kanalu, od Lukova do Senja, kako bi osmotrila i napala neprijateljeve brodove kojima se dovlače pojačanja na ostrvo Pag. Međutim, kada su piloti bili u traverzi luke Jablanac, morali su da se vrate sa zadatka zbog veoma niske oblačnosti.

Kao 19. tako je i 26. novembra vreme bilo nenaklonjeno pilotima, bar što se tiče letova u severnom Jadranu. Toga dana je na taktičko izviđanje Podgorskog kanala, od Lukova do Senja letela četvorka 'harikena' (operacija br. 35. sa Visa) u pratnji 'spitfajera' 1. eskadrile (operacija br. 201). Zbog vrlo lošeg vremena svi avioni su se vratili nazad.

Krajem novembra cela teritorija II POS-a bila je pod neprijateljem: od Karlobaga do Kraljevice, kao i na ostrvima Krk, Pag i Rab. Tu su se, pored ustaško-domobranskih jedinica, nalazile glavne nemačke snage 392. legionarske divizije („Panzer”, ili Kroaten divizion). Jake baterije bile su utvrđene na obali i ostrvima, a u Istarskom primorju

⁸⁰ Zbornik NOR. tom X. knj. 1. dok. 146 (str. 274).

stacionirala je nemačka „Edelvajs“ (Edelweiss) divizija. Na Cresu, međutim, nije bilo jačih nemačkih snaga, a na jako utvrđenim ostrvima Veliki i Mali Lošinj nije bilo izmena. Posle oslobađanja Obrovca od strane naših jedinica, Nemci su bili prinuđeni da saobraćaj prebace u Planinski kanal i, radi zaštite povlačenja iz severnodalmatinske obale, otpočeli su sve jače da napadaju plovna sredstva Mornarice NOVJ. Lakim snagama neprijatelj je patrolirao zapadnom obalom Paga, a zatim napao Olib i Silbu. Međutim, posle žestokog bombardovanja Rijeke, koje je preduzela saveznička avijacija, Nemci su sve svoje plovne jedinice - torpiljerke, razarače i lake čamce - orijentisali prema Trstu.

Prvog decembra je jedno odeljenje 'harikena' 2. eskadrile (operacija br. 39; piloti Vlahov, Pepel, Završnik i Ratković) dobilo zadatak da raketira zgradu u kojoj je bila smeštena nemačka radio-stanica na ostrvu Sušak. Zadatak je uspešno izvršen:

„Leteli direktno do cilja kroz kišu zapadno od otoka Žirje. Postigli 12 direktnih pogodaka u zgradu, zgrada demolirana. Posle napada se digao dim plave boje. Mitralska p. a. vatra sa cilja i jednog sela u blizini. Oblačnost 10/10 na 1-3.000 stopa“!²⁸³

Dva dana kasnije formacija od šest 'harikena' (operacija br. 14. iz Kanea) upućena je da uništi električna postrojenja za pogon obalskih baterija, a kao alternativni cilj - neutralisanje baterije LPA na Malom Lošinj:

„Nad ciljem bili u 08.30 čas. 2 aviona ispalila 8 raketa iz pravca sever-jug i to u pikanju sa 2.000 stopa. Ostala 4 aviona sa iste visine u pravcu jug-istok, svako salvo od 4 rakete. Osmotreno nekoliko pogodaka. Zgrada za koju se veruje da je električna centrala uništena. Jedan kasniji izveštaj koji je stigao u ovu jedinicu iz Balkanskog vazduhoplovstva javlja daje ova stanica bila neaktivna od dana napada.

Osmotrena umerena p. a. vatra. Gađanje netačno. Avioni su se vratili u Canne u 12.45 čas. Vremenske prilike^uglavnom dobre, oblaknost 10/10 na dve hiljade stopa. Vidljivost^{f5}-20 milja“!²⁸⁴

Međutim, kada su toga dana piloti 1. eskadrile (operacija br. 198) dobili zadatak da izvrše taktičko izviđanje komunikacije Gospić - Senj, a zatim širu obalu Senja, vreme se pogoršalo, te posade nisu do kraja izvršile zadatak.

Sredinom januara Nemci su, zahvaljujući i lošem vremenu koje je vladalo nad aerodromima poletanja, obavljali intenzivan pomorski saobraćaj, pa je ipak, 16. januara 1945, upućeno odeljenje 1. eskadrile (operacija br. 231) da bombarduje brodove u zalivu Zavrtnica kod Jablanca. U isto vreme par 'spitfajera' (operacija br. 232) pružao je lovačku zaštitu odeljenju 'harikena' 2. eskadrili (operacija br. 60. sa Visa) koje je takođe napalo brodove u Zavrtnici. Međutim, od ukup-

[^] Op. Cil., dok. 159.

" Op. Cit. dok. 160.

no deset aviona, uspeh nije bio očekivan: pored toga što su piloti imali netačne pogotke, u zalivu nije bilo toliko brodova koliko je prethodno bilo javljano. Nije bilo čak ni protivavionske vatre.

Zavratnicu je, međutim, još jednom 16. januara, napala formacija od sedam aviona 2. eskadrile (operacija br. 61 sa Visa i 25. iz Kanea.

Takvo intenzivno planiranje borbenih zadataka označilo je pružanje neposredne zaštite i vatrenu podršku Mornarice NOVJ u dejstvima u severnom Jadranu, koje će trajati, počev od 16. januara do 9. marta 1945. Ipak, zadatak koji je bio planiran - dejstva u zalivu Zavratnica - okončali su tek piloti pomenute sedmorke aviona - Cenić. Rebula, Majcen. Krsnik, Pepel. Todorović i Dvorski - o čemu u izveštaju stoji:

„Vođa kap. Cenić i br. 3 i br. 5 postigli 6-8 direktnih pogodaka na Siebel-Ferry. nakon čega su usledile 2 eksplozije sa vatrom i mnogo dima i brod je. sav u plamenu, potonuo. Lagana vatra p. a. sa okolnih brda. 3 aviona su posle napada produžila direktno u bazu, u Italiju, 4 aviona sleteli na Vis. Oblačnost 10/10 na 2.500 stopa, vidljivost slaba”!²⁸⁵

Iako je prvi dan neposredne vatrene zaštite Mornarice NOVJ u njenim dejstvima u severnom Jadranu bio - u odnosu na broj avio-poletanja više nego bezuspešan, luku Zavratnicu su i idućeg dana, 17. januara (operacija br. 233. 1. eskadrile) napala tri 'spitfajera*', a istog dana - još i četvorka 'harikena' (operacija br. 62). Ali, kada je Zavratnica napadnuta i 18. januara i to sasvim neplanirano, (operacija br. 64. 2. eskadrile) osmotreno je da se, ipak, radilo o više plovniha nemačkih objekata, koji su u prethodnim operacijama bili potopljeni. Inače, piloti su bili dobili zadatak da bombarduju dva broda u jednom zalivu, kod ostrva Krk. Ali. kako je vidljivost u Podgorskom kanalu bila veoma mala. to su piloti, u brišućem letu pored Zavratnice, koja ima vrlo strme obale okolo zaliva, bili prinuđeni da se vrate nazad.

Nevreme i u sledeća dva dana, 20. i 21. januara, onemogućilo je dalje izvršavanje borbenih zadataka, posebno (dva planirana zadatka napada brodova na Krku. I kod Raba se nalazio nemački brod. na koji je 22. januara upućen par 'spitfajera' 1. eskadrile (operacija br. 237), ali tom prilikom nije bilo direktnih pogodaka.

Kako su Nemci nastavili svoj pomorski saobraćaj u Podgorskom kanalu, saveznici sve češće planiraju zadatke avijacije. Tako je 22. januara četvorka 'spitfajera IX" 237. skvadrona 287. vinga Sredozemnog savezničkog obalskog vazduhoplovstva (Mediterranean Allied Coastal Air Force), prilikom dejstva u Podgorskom kanalu, preko radio-veze javila da je otkrila izvesne ciljeve. Sa viškog aerodroma je poletela četvorka 'harikena' (operacija br. 66: piloti Majcen, Krsnik. Jež i Pepel):

²⁸⁵ Op. cit., dok. 232 (str. 442).

„Zbog slabe radio-veze u vazuhu avioni su leteli do Raba. mesto do Jablanca. gde su engleski Spitfajeri napali 2 trabakula bez rezultata. U jednoj uvalici u zalivu Sv. Eufemije na otoku Rabu pronašli jedan trgovački brod od 2000 tona. za koga se ranije utvrdilo da je to motorni brod od svega 1000 tona. Ispalilo se na njega 16 raketa, od kojih je 12 bilo bliskih promašaja od 6-7 metara prebačeno. Laka p. a. vatra iz blizine!"²⁸⁶

Objekti i brodovi oko Raba i luke Jablanac kod Senja napadani su i 23. januara od strane posade 1. i 2. eskadrile. Prvo je sa viškog aerodroma poleteo par 'spitfajera' (operacija br. 238). a zatim 20 minuta kasnije i odeljenje 'harikena' (operacija br. 67. sa Visa). U izveštaju pilota 2. eskadrile stoji:

„Spitfajeri napali prvi, bombe padale vrlo blizu cilja (2-3 m). Hurricani su zatim ispalili na brod 16 raketa, od kojih je bilo direktnih: 6 raketa od 30 kg i više od 12,5 kg; 3 rakete su zatim pale sasvim blizu broda, pa se može smatrati da su isti direktni pogoci. Brod je bio obavijen velikim stubovima tamnog dima. Kada su avioni napustili područje, brod uništen. Slaba p. a. vatra otvorena na zadnja dva aviona, netačna. Osmotreno brodovlje u Jablancu nije moglo biti napadnuto, jer je bila istrošena sva municija!"²⁸⁷

To je, naime, bio ratni zadatak u kome su piloti 2. eskadrile (Majcen, Krsnik, Pepel i Jež) raketirali brod na Krku. Neposredno po izvršenom napadu poziciju su nadleteli britanski piloti koji su radio-vezom javili operativnom centru na Visu da je brod uništen, te da nije potrebno slati na isti cilj još jednu četvorku 'harikena'. koja je, inače, bila planirana. Ipak. četvorka je vršila taktičko izviđanje u Podgorskom kanalu, a zatim raketirala nemačke ciljeve u luci Jablanac i u luci Karlobag (operacija br. 68).

Četvorku 'harikena' pratio je lovački par 'spitfajera' (operacija br. 239). koji takođe nisu imali posla.

Opet zbog lošeg vremena eskadrile nisu mogle da dejstvuju od 24. do 30. januara, a već idućeg dana otpočela je vazduhoplovna podrška jedinicama 8. korpusa NOVJ u mostarskoj operaciji.

Iako je intenzivno letela podržavajući tu operaciju, avijacija je takođe podržavala jedinice Mornarice NOVJ. Tako je 1. februara u taktičko izviđanje i napad na brodove u Podgorskom kanalu upućeno odeljenje 'harikena' (operacija br. 71. sa Visa), koje je napalo objekte u luci Lukovo. Trećeg februara zadatak pilotima 2. eskadrile (operacija br. 28. iz Kanea) glasio je:

„Pronaći i napasti raketama 5 „F" brodova koji se po podacima nalaze u luci Pag, zapadno od mosta, kod jedne kuće sa crvenim krovom i 2 broda istog tipa u zalivu Solane na otoku Pagu!"²⁸⁸

Op. cit., dok. 207 (str. 383)

— Op. cit., dok. 211.

Op. cit., dok. 232 (str. 442).

Piloti, međutim, nisu pronašli naznačene brodove, ali su u zalivu razorili jedan šlep dugačak oko 10 metara. Od vlastite eksplozije bio je, međutim, oštećen jedan avion.

Četvrtog februara je, prema obaveštenjima Štaba Mornarice NOVJ, na Pagu i Senju bilo uočeno nekoliko nemačkih brodova kao 1 koncentracija delova nemačke 392. legionarske divizije. Na zadatak su toga dana bili upućeni piloti 2. eskadrile, odnosno formacija od pet aviona, koja je dejstvovala u istom sastavu u dva izlaska prvi put (operacija br. 71 sa Visa) sa poletanjem u 10.000 i u drugi put sa poletanjem u 14.04' časova (operacija br. 72). Piloti - Marinović, Završnik, Vlahov, Antončić i Dvorski u prvom izlasku su raketirali šlep dužine 30-33 metra i šest brodova za iskrcavanje klase LC u luci Senj, dok su u drugom izlasku raketirani ciljevi u Pagu.

Poručnik Marinović je i 5. februara vodio istu formaciju prilikom taktičkog izviđanja Podgorskog kanala (operacija br. 79. sa Visa):

„U luci Crikvenica opažen jedan brod od 33 metra dužine vezan uz obalu i 10 brodića za iskrcavanje nasukana jedan blizu drugog na obali. 16 raketa ispaljeno na brod ali samo četiri rakete osmotrene kako su pale 1 metar od broda (sigurni pogoci) i kada su avioni napustili cilj, brod je bio obavljen u crni dim. 4 rakete ispaljene na liniji šlepova, 3 direktna pogotka. Piloti su videli kako lete po vazduhu komadi i izjavljuju da su najmanje 3 šlepa oštećena!“³⁸⁷

I petog februara je ista formacija, koju je predvodio poručnik Marinović, izvršavala zadatke u severnom Jadranu. Bio je to napad na brodove u Baškanovoj na Krku i u Pagu (operacija br. 82/Vis):

„Vreme u Podgorskom kanalu jako slabo, oblaci na 100-200 stopa sa ograničenom vidljivošću. Pronađen samo jedan mali trabakul u Baškanovoj i 12 raketa opaljeno u luku. 1 direktni pogodak i više bliskih promašaja osmotreno na trabakulu. Avioni leteli kroz maglu, približili se Pagu. vidljivost 500-600 stopa. 12 raketa ispaljeno na 5 brodića za iskrcavanje koji su bili vezani blizu mosta. Više bliskih pogodaka postigli na brodiće i direktni pogoci na slagalište na obali; 2 direktna pogotka na jednu veliku zgradu iz čijih prozora je više puta otvarana direktna mitraljeska vatra u više navrata kada se napadala luka!“²⁸⁹

Trećeg dana zaredom. 7. februara, u istom sastavu, i takode u dva izlaska, od kojih prvi kao taktičko izviđanje Podgorskog kanala (operacija br. 83. sa Visa) leteli su piloti Marinović, Vlahov, Završnik, Antončić i Dvorski. U Baškanovoj se nalazilo sedam brodova za ukrcavanje, ali je jako 'bacanje' omelo precizno nišanje.

Odmah po saopštenju iz Štaba Mornarice NOVJ da se na Rabu nalazi veći broj nemačkih brodova, upućeno je odeljenje 'spitfajera' (operacija br. 263; piloti Ivanišević, Semolić, Radulović i Vrabčić) da

⁵⁸⁹ Op. cit., dok. 242.

izvrši napad. Šest bombi je pogodilo luku, dok su dve daleko promašile, ali zbog jake vatre od 20 i 40 mm. rezultati nisu mogli da budu osmotreni.

Kako su se u luci Rab nalazili i drugi brodovi, ali na različitim pozicijama, to je 9. februara odmah upućena i 2. eskadrila da izvrši napad. U prvom izlasku (operacija br. 87. sa Visa) piloti su raketirali pet napadnih čamaca tipa Pil u jednoj uvali južno od luke Rab. Od 12 raketa, sve su pogodile direktno. U drugom izlasku (operacija br. 29. iz Kanea) piloti su u luci Rab osmotrili samo već potopljene brodove. Koristeći vremensku razliku od prvog napada, oko 10.00 časova i drugog, koji je izvršen šest Časova kasnije, svi nemački brodovi za iskrcavanje, tipa LC su uspeali da napuste zaliv Sv. Eufemije. Prilikom izviđanja mesta Rab na avione je otvorena snažna protivavionska vatra iz najmanje deset teških mitraljeza.

U to vreme dolazi do prebaziranja 2. eskadrile NOVJ na aerodrom Prkos, na kome su - počev od 10. februara - zadatke izvršavali piloti sastava odeljenja do šestorke. Tako su 12. februara, takode prilikom taktičkog izviđanja Podgorskog kanala (operacija br. 92. sa Prkosa²⁴⁰, piloti uspešno dejstvovali po ciljevima u mestu Selce, a u drugom izlasku toga dana (operacija br. 93) neuspešno je tragano za eksplozivnim motornim čamcima u rejonu Žirje - Drvenik - Kornat.

Trinaestog februara 2. eskadrila je izvršila koncentrični napad po delovima i štabu nemačke 392. legionarske divizije na Krku (operacija br. 30. sa Zemunika²"), a u drugom izlasku (operacija br. 30A sa Prkosa) umesto nemačkih motornih torpiljerki tipa „E" oko rta Lošinj - Mrlera, kod Pule, otkrivene trabakule u Senju, po kojima je odmah dejstvovano. U trećem izlasku (operacija br. 30B) napadani su ciljevi kod Karlobaga, prilikom pretraživanja severnog Jadrana.

Druga eskadrila nije dejstvovala 16. i 17. februara zbog lošeg vremena, ali je 18. napala brodove u neposrednoj blizini Raškog zaliva u Istri (operacija br. 33. sa Zemunika). Brod i ljudstvo na njemu bili su pod uraganskom vatrom 40 raketa, kojima ih je tukla petorka 'harikena' koju je predvodio kapetan Jež.

Nemci su još držali jake garnizone na ostrvu Krku. u mestima: Krk, Baškastara. Baškanova. Aleksandrovo i Malinska. Tu su se. naime, nalazili delovi 392. legionarske divizije. U Aleksandrovu se nalazio i štab nemačke divizije, te je 21. februara (operacija 34. sa Zemunika) poletela četvorka 'harikena', koju je predvodio poručnik Majcen. i koja je uspešno tukla naznačene ciljeve.

Dva dana kasnije (operacija br. 35. sa Zemunika; vođa četvorke kapetan Cenić. komandir eskadrile) sa 32 rakete, sve bačene u rejon

Operacija br. 30. je nastavak rednih brojeva operacija izvršenih sa Visa; na primer 10. februara 2. eskadrila je izvršila tri izlaska - operacija 88. i 89. sa Visa. a br. 90 sa Prkosa.

Slično: 9. februara izvršene su operacije br. 87. sa Visa i 29. iz Kanea; operacije 30. 30A, i 30B izvršene su sa Prkosa, da bi sledeća operacija. br. 31. nastavljena kao redni broj zadatka sa aerodroma Kane, izvršena 14. februara.

cilja, naneti su veliki gubici grupi eksplozivnih čamaca u zalivu Čigale na Malom Lošnju.

Idućeg dana, 24. februara, ostvareno je neposredno sadejstvo sa jedinicama II POS-a koje su izvršile desantni prepad na ostrvo Pag. Avijacija je, zapravo, nekoliko dana štitila flotilu naoružanih brodova) i flotilu patrolnih čamaca, kao i bataljon mornaričke pešadije II POS-a, koji su izvodili i druge desantne akcije po ostrvima u Hrvatskom primorju. Prilikom dejstava 2. eskadrile na Pagu (operacija br. 36. sa Zemunika) piloti su u ranim jutarnjim časovima razorili nemačku osmatračku stanicu. Na Pagu su istog dana napadnuti i uništeni artiljerijski položaji (operacija br. 37; piloti - Cenić, Vlahov, Todorović i Zdrajevski):

„Ispaljeno 11 raketa na cilj sa 4 direktna pogotka. Napali 2 dobro kamuflirana topovska položaja na otoku Pagu, sa 16 direktnih pogodaka u topovske položaje, a zatim mitraljezima perimetar odbrane*^{m2} oko grada Paga. Rezultat neosmotren. Nije bilo p.a. odbrane“!²⁹.

Podržavajući dalje akcije mornaričke pešadije II POS-a. avijacija je i 25. februara, u četiri izlaska dejstvovala po objektima na Pagu i drugim ostrvima i mestima. U Gradcu kod Novog Vinodola, u prvom izlasku (operacija br. 39. sa Zemunika) osmorka aviona 2. eskadrile, koju je vodio komandir, kapetan Cenić, sa 32 rakete je uništila nemačku osmatračku stanicu u Gradcu a. takode sa 32 rakete, teško oštetila jedan artiljerijski položaj severoistočno od grada Paga. U drugom izlasku (operacija br. 40; voda četvorke kapetan Jež) izvidani su rejon Senj - Lošinj - Podgorski kanal, a u trećem su (operacija br. 41; voda četvorke kapetan Zdrajevski) sa 32 rakete razoreni artiljerijski položaji obalske odbrane kod Vidovca, južno od Karlobaga. U četvrtom izlasku 25. februara (operacija br. 42; voda petorke 'harikena' ponovo kapetan Jež) avijacija je tukla žičane prepreke koje su Nemci i ustaše postavili na 200 metara severoistočno od grada Paga.

Druga eskadrila je i dalje nastavila da dejstvuje po Pagu i 26. februara (operacija br. 43; vode trojke 'harikena' zastavnik Vlahov, koji je takode predvodio i četvorku u drugom izlasku, u operaciji br. 44). Avijacija je tom prilikom napala luku Pag. a u drugom izlasku male brodiće u Zupolicama u Paškom kanalu.

U 14.50 poletela je formacija od osam 'harikena' (operacija br. 45; voda kapetan Jež) koja je patrolirala nad Pagom, štiteći akcije mornaričkih bataljona II POS-a, kao i njenu flotilu naoružanih brodova „NB“.

S obzirom da su u toku februara jedinice Mornarice NOVJ preduzimale samo manje akcije, od kojih će neke kasnije biti usmerene na ostrvo Krk. avijacija je 28. februara (operacija br. 293.1. eskadrile) bombardovala Malinsku, čije je ciljeve napadala i 2. eskadrila (operacija br. 47. sa Zemunika) kada je. od 32 rakete, osam direktno pogodio ciljeve.

³⁹² Brisani prostor.

Op. cit., dok. 281 (str. 534)

Do 20. marta 1945, tj. do otpočinjanja završnih operacija Jugoslovenske armije za oslobođenje zemlje, odnosno dejstva Jugoslovenske mornarice u završnim borbama. 1. i 2. eskadrila su dejstva po objektima nastavile na Krku. Lošinju. Cresu, Karlobagu i drugim mestima i na ostrvima u severnom Jadranu.

Tako su neprijateljevi objekti na Krku napadani 1,3. i 12. marta. Početkom meseca nemačka 392. legionarska divizija držala je Malinsku. Punat. Baškanovu i Baškastaru. Prvog marta odeljenje 2. eskadrile (operacija br. 48) raketiralo je zgradu u kojoj se nalazio nemački štab: četvorku je predvodio poručnik Majcen, a pratioci su bili Krsnik. Pepel i Ratkovčić:

„Po izjavi vođe i pilota leteli su direktno do cilja preko otoka Krka i napali cilj sa severa u 14.40 čas. Vođa je ispalio salvo od 8 raketa za koje kaže br. 2. da su bile direktan pogodak u zgradu; po daljnjim izjavama je krov zgrade bio odnesen od eksplozije a zidovi su se srušili. Br. 2 je ispalio 8 raketa u drugu zgradu. Br. 3 i 4 su podbacili. Sa RJ 404048²⁹⁴ mitraljeska vatra sa zemlje. Iz Malinske 20 mm flak. U jednom području u blizini cilja osmotrili na visini od 50 stopa oblak komadića papira koji je na izvesnu daljinu davao izgled flaka. Kao konačni uspeh se izjavljuje da je jedna zgrada uništena“!²⁹⁵

I zgradu u Baškanovoj, u kojoj se nalazio štab nemačke jedinice, piloti 2. eskadrile su takođe uništili 3. marta (operacija br. 49; dejstvo dva odeljenja: vođa prvog - poručnik Majcen, a drugog - kapetan Cenić). Od raketiranja bio je direktno pogođen i centar u kome se nalazilo benzinsko skladište.

Nad neprijateljevim ciljevima u Baškanovoj se ponovo dejstvovalo i 12. marta (operacija br. 56; vođa četvorke kapetan Aleksandar Cenić).

I neprijateljevi objekti na Malom Lošinju takođe su tučeni više put: 5. 7. i 14. marta.

Petog marta (operacija br. 50; vođa osmorke 'harikena' kapetan Cenić) na Malom Lošinju uništene su topovske pozicije, a 6. marta (operacija br. 52; vođa šestorke 'harikena' poručnik Majcen) napadnuta slagališta municije za obalsku artiljeriju. Prilikom dejstava po neprijateljevim ciljevima na Velikom Lošinju 14. marta (operacija br. 58; vođa četvorke poručnik Rebula) avijacija nije uspešno dejstvovala: od 32 rakete čak 28 su imale prebačaj.

Ciljevi na Cresu raketirani su 13. marta (operacija br. 57; vođa četvorke poručnik Majcen):

„Iznad creske luke u 12.20 Čas. Pronašli dva 50-70 stopa²⁹⁶ dugačku trabakulu sa 2 jarbola, napali ih sa 32 rakete i postigli su 2 direktna pogotka, 8 raketa je palo oko 2 metra od brodova, ostali bliski promašaji od 5 - 1 metar. Posle napada vođa i ostali piloti osmotrili su da se jedan trabakul verovatno potaplja. na njemu jedan jarbol slomljen, drugi

Oznaka koordinata na britanskim letačkim kartama.

Zbornik NOR. tom X. knj. 2. dok. 2.

Engleska mera za dužinu. 1 stopa = 30.4« cm

trabakul je dobio isto pogotke, pa je više ili manje oštećen i učinjen nesposobnim. Nije bilo flaka iznad cilja.

Na povratku u bazu je formacija opazila jedan 40 stopa dugačak brod kod WO 397614 i jedan trabakul od 50 - 70 stopa u prvom zalivu severoistočno od Unije na otoku Unije. 20 i 40 mm flak iz grada Lošinja Velikog!"²⁹⁷

Dejstvima po ostrvima u severnom Jadranu završava se vazduhoplovna podrška jedinicama Jugoslovenske mornarice i od 20. marta otpočinje neposredna vatrena podrška dejstava naše ratne mornarice u završnim operacijama.

Podrška RM u završnim operacijama

S obzirom da u toku februara Mornarica NOVJ nije izvodila veće akcije za oslobođenje obale i ostrva, to je neprijatelj početkom marta u svojim rukama čvrsto držao Čitavu obalu Istre i Hrvatskog primorja, sa ostrvima Cres, Lošinj, Krk, Rab i Pag.

Na tim ostrvima neprijatelj je imao ojačane garnizone. Utvrđenu spoljnu liniju Silba - Lošinj - Rab pojačao je minskim zaprekama na svim važnim prilazima Kvarneru. Ostrvo Pag je tada bilo istaknuta tačka izvan te linije. Ono je takode bilo dobro utvrđeno. Pored te linije, neprijatelj je imao još jednu, unutrašnju odbrambenu liniju Kvarnerskog područja; Vela vrata - između Cresa i Istre i Srednjih vrata - između Cresa i Krka. Minske zapreke bile su postavljene još i u Farežinskom kanalu. S obzirom na dejstva avijacije, kojom prilikom su bile onespobljene baze eksplozivnih čamaca Cigale na Lošinju, neprijatelj je bio primoran da formira novu bazu u Puli.

Utvrđivanjem ostrva Pag neprijatelj je uspeo da štiti vlastiti pomorski saobraćaj Planinskim kanalom i duž obale Istre, od Rijeke do Tsta. Tom komunikacijom snabdevao je jedinice koje su se nalazile u Hrvatskom primorju, na ostrvima, a isto tako i u Gospiću preko luke Jablanac. Istim putem je izvlačio so iz solana na Pagu, cement iz Pule i ugulj iz Rašinih rudnika, te ih sve dopremao u Rijeku.

Osim nemačke 269. divizije, koja je držala ta područja, ostrva i mesta, neprijatelj je locirao svoju 188. diviziju u područje Postojne, koja je time bila odbrana zaleđa od jedinica JA.

Neprijatelj je, pre otpočinjanja završnih operacija za oslobađanje zemlje, raspolagao sledećim plovnim objektima: u Trstu - dva razarača; u Puli - tri torpiljerke, 36 motornih torpiljerki, šest džepnih podmornica, oko 20 eksplozivnih čamaca i veći broj naoružanih peniša i motornih jedrenjaka.

Snage Jugoslovenske mornarice činili su:

- mornarička pešadija (jedan bataljon na području tada još neformiranog I POS-a; dva bataljona II i III POS, kao i jedan bataljon IV POS-a. dok je V POS imao tri bataljona);

²⁹⁷ Op. cit., dok. 37 (str. 107 - 108)

- obalska artiljerija (raspoređena po pomorskim obalskim sektorima i mornaričkim stanicama), i
- pomorske jedinice (tri flotile Kvarnerskog pomorskog sastava u II POS-u; po jedna flotila u III i IV POS-u; tri flotile V POS-a. po jedna u svakoj mornaričkoj stanici na Korčuli, u Dubrovniku i u Boki)

Neposredno posle reorganizovanja, 16. marta 1945. Jugoslovenska mornarica je raspolagala sa:

- plovnim parkom, sastava: dva teretna broda, devet putničkih parobroda, šest remorkera tegljača, jedna motorna peniša i 112 motornih jedrenjaka ukupne nosivosti 3,5 tone, kao i sa 136 neispravnih parobroda, motornih jedrenjaka, remorkera. itd.
- pomorskim komandama (reorganizovanih od pet pomorskih obalskih sektora i mornaričkih stanica koje su bile u njihovom sastavu) za severni, srednji i južni Jadran.

Od 24. februara do 4. marta plovnim sredstvima naše mornarice prebačene su jedinice 4. jugoslovenske armije (19. 20. i 26. divizija. 11. korpusa JA; Tenkovska i Inženjerska brigada) radi učestvovanja u ličko-primorskoj operaciji. To prebacivanje morskim putem štitile su 1. i 2. eskadrila. kao i ostali skvadroni 281. vinga BAF.

U završnim borbama Jugoslovenske mornarice, koje su trajale od 20. marta do 9. maja 1945, avijacija je izvršavala zadatke, pripremajući ili neposredno štiteći njene sledeće borbene aktivnosti:

- likvidiranje neprijateljevih garnizona na Pagu. kada je oslobođen i Karlobag (4 - 5. april 1945);
- desant na Rab (10 - 12. april);
- desant na Krk. koji je izveden u sklopu ličko-primorske operacije 4. armije (16-17. april);
- desant na Cres, Veliki i Mali Lošinj (20 -21. april) i
- desant na Istru (24 - 29. april 1945).

1) Likvidiranje neprijateljevih garnizona na Pagu Jugoslovenska mornarica je preduzela 4. i 5. aprila 1945. U toj akciji. 1. i 2. eskadrila su tokom druge polovine marta vršile vazduhoplovnu pripremu, a u dva navedena dana su pružale i neposrednu podršku.

Dvadeset i osmog marta Pomorska komanda severnog Jadrana zahtevala je da avijacija dejstvuje po maonama koje su se nalazile u jednom zalivu severno od Senja, kao i u zalivu Spasovac, južno od Senja. Zadatak je izvršila 2. eskadrila (operacija br. 71. sa Zemunika; vođa četvorke poručnik Majcen):

„Vremenske prilike su bile vrlo slabe, a naročito u blizini Senja i severno, tako da je vođa por. Majcen odlučio da sva 4 aviona napadnu jedan cilj i to brodovlje u zalivu Spasovac. Ispitivanjem se utvrdilo da su napali 4 „F“ broda (60 - 65 m. dugačak), oko 320 tona, koji su bili vezani jedan uz drugog (postoji mogućnost da su to bili brodovi za iskrcavanje LC). Napad je bio izvršen u 17.45 čas., postignuto 18-20 direktnih pogodaka, što je prouzročilo velike eksplozije sa stubovima plamena i crnog dima. Pretpostavlja se da su pomenuti brodići bili

krcati ili municijom, ili benzinom ili nekim sličnim materijalom. Vođa i piloti izjavljaju da su pomenuti brodovi uništeni ili potopljeni, kasnije izveštaj od Mornarice i G. Š.²⁹⁸ to potvrđuju. Nije bilo flaka. 10/10 oblaka na 1.000 stopa!"²⁹⁹

Prilikom izvođenja neposrednih dejstava za likvidiranje neprijateljevih garnizona na Pagu, avijacija je pružala zaštitu i bataljonima mornaričke pešačije Pomorske komande severnog Jadrana, borcima 3. brigade 19. NO divizije, kao i savezničkim desantno-jurišnim čamcima LGC (Landin Craft Gun). Posle dejstva aviona britanskog vazduhoplovstva, akciju likvidiranja tog garnizona neposredno je štitila 2. eskadrila (operacija br. 84; vođa šestorke komandir Cenić). koja je za 5. april dobila sledeći zadatak:

„Napasti jednu jaku nepr. poziciju blizu grada Paga, gdje je po podacima: 5-8 miniranih kuća, 2 mitraljeza, 1 bacač. 3 bunkera, žičane pregrade sa oko 200 vojnika!"¹⁰

Piloti su napali cilj u 15.55 časova i sa 23 rakete direktno pogodili naznačene ciljeve. Ostrvo Pag su naše jedinice oslobodile upravo 5. aprila.

2) *Desant na Rab* je izveden u vremenu od 10 - 12. aprila. U to vreme obala do Senja bila je potpuno očišćena od neprijatelja koji je, međutim, i dalje predstavljao njegovu jaku otpornu tačku. sa tri odlično utvrđene baterije nemačkog 540. mornaričkog artiljerijskog divizionu.

Od 10. aprila avijacija je izviđala neprijateljeve položaje na rtu Lopar. rtu Stojan i rtu Krištofor, kao i na još nekoliko mesta koja su, takođe, bila dobro utvrđena i naoružana topovima od 88 mm i flakovima od 37 mm.

Za likvidaciju neprijatelja na Rabu određeni su bataljoni mornaričke pešačije Kvarnerskog odreda i delovi 9. dalmatinske udarne divizije. Ukcrcavanje je obavljeno u Novaljama, a posle iskrcavanja brodovi Kvarnerskog pomorskog sastava privremeno su se sklonili u uvale oko oslobođenog Jablanca. Kako je ukrcavanje obavljeno u 03.00 časova, avijacija je već u ranim jutarnjim časovima izvršavala zadatke taktičkog izviđanja i patroliranja iznad Raba. Jako neprijateljevo uporište na rtu Krištofor borci Kvarnerskog odreda zauzeli su 12. aprila.

Vazduhoplovna priprema za ovu akciju otpočela je 7. aprila, kada je avijacija izvršila četiri izlaska. U prvom (operacija br. 85, vođa četvorke 'harikena' poručnik Rebula) vršeno je taktičko izviđanje neprijateljevih brodova preko severnog Jadrana, sa nadletanjem Raba. LI drugom izlasku (operacija br. 86; vođa četvorke kapetan Cenić) vršeno je taktičko izviđanje ostrva Rab:

„Sekcija br. 1. letela na 2.000 stopa preko istočne obale Raba. zatim okrenuli na zapad, naišli na lagani, umereni tačan 20 mm flak i pa. mitraljesku vatru. Ispalili dve rakete u jednu kuću, za koju se ve-

²⁹⁸ Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Hrvatske.

Op. cit., dok. 77 (str. 194).

*¹⁰ Op. cit., dok. 111.

ruje da je oštećena. Na zapadnoj obali u sredini otoka ispalili 14 raketa na 3-4 male kuće, vrlo dobro kamuflirane, sa više pogodaka u cilj.

Druga sekcija od 2 aviona letela na 6.000 stopa na istoj ruti. naišla na severnom delu otoka na p. a. vatru pa je sa 16 raketa prekrila ovo područje, sa neosmotrenim rezultatima"³¹

U trećem izlasku toga dana (operacija br. 87; vođa para 'harikena' zastavnik Vlahov) vršeno je taktičko izviđanje od Jablanca do Sv. Jurja, a u povratnom delu marš-rute nadleteni su ostrva Prvić i Krk.

U četvrtom izlasku 7. aprila (operacija br. 88; vođa šestorke 'harikena' poručnik Marinović) dobila je sledeći zadatak:

„Napasti raketama i mitraljezima na sledeće ciljeve:

1) 1 bateriju topova od 105 mm

2) 1 bateriju topova od 105 mm

3) u blizini ovih baterija kod Stiničkog Dolca 4 kuće, koje formiraju krug od 220 - 225 metara, za koje se pretpostavlja da su slagalište municije!"³⁰²

Prilikom izvršavanja zadataka donja baza oblaka nalazila se na 3.000 stopa, a cilj je prekriven direktnim pogocima 47 raketa.

I 9. aprila 2. eskadrila je izvršila četiri izlaska, od kojih tri u severnom Jadranu. U prvom izlasku (operacija br. 89; vođa četvorke poručnik Marinović) vršeno je taktičko izviđanje i napadnuti nemački brodovi:

„2-3 milje južno od Selca pronašli 2 „F“ broda puna trupa koji su plovili u pravcu severa. Ispalili 32 rakete, ali nijedan direktan pogodak, već svi bliski promašaji. Brodovi su osuli jaku i tačnu 20 i 40 mm i protivavionsku mitraljesku vatru na avione. Dva aviona su bila pogođena i lako oštećena"i³⁰³

Zadatak je izvršen rano, sa poletanjem u 06.15 sa aerodroma Zemunik. Pošto pogoci nisu bili osmotreni. na iste brodove je ponovo upućena četvorka 'harikena' (operacija br. 90; vođa ponovo poručnik Marinović), koja je poletela u 09.10 Časova. Prilikom pretraživanja brodova na delu marš-rute od Raba do Kraljevice i Bakra, jedan avion je bio neznatno oštećen od flaka sa obale.

U trećem izlasku (operacija br. 91; vođa kapetan Jež) piloti nisu uspeali da otkriju brod od 500 tona, za koji je javljeno da ukrcava trupe u Crikvenici, jer ih je protivavionska vatra sa obale omela u daljem pretraživanju. Međutim bilo je dovoljno vremena da se ispale 32 rakete u lučka postrojenja.

U okviru neposredne vatrene podrške jedinicama 9. NO divizije, koje su 12. aprila izvršile desant na ostrvo Rab, avijacija je tukla artiljerijske položaje na rtu Stojan (operacija br. 90; vođa četvorke zastavnik Vlahov) sa 23 rakete, koje su sve pale u rejon cilja. Toga 'ina napadnuti su i vatreni položaji grada Rab, kada je formacija

³⁰¹ Op. cit., dok. 117 (str. 348).

³⁰² Op. cit., dok. 117 (str. 349).

³⁰³ Op. cit., dok. 122.

od tri 'harikena' (operacija br. 99. voda kapetan Cenić) uprkos vatri iz PAA-oruda koja su, međutim, neutralisana direktnim pogocima 24 rakete.

3) *Desant na Krk* je izveden od 16 do 17. aprila, u sklopu ličko-primorske operacije 4. armije. Neprijatelj je na Krku, tj. delovi nemačke 237. divizije, imao garnizone u Baškanovoj. Baškastarog, Punatu, Malinskoj. Omišlju i samom Krku. Vatreni položaji su bili u Krku, Malinskoj i Baškanovoj, koje su činila oruđa kalibra 75 mm.

Naređenje za desant na Krk Jugoslovenska mornarica je dobila 15. aprila, a desantne snage su činili: tri bataljona Kvarnerskog odreda sa baterijom topova, delovi jedinica 1. i 11. dalmatinske brigade, artiljerijski divizion 26. NO divizije, kao i tri savezničke topovnjače. Prevoženje je vršeno u više konvoja:

„Svrha operacije bila je: likvidacija neprijateljskog uporišta na otoku Rabu. Radi što brže likvidacije bile su angažovane naša i saveznička avijacija i tri saveznička Landing Craft Gun. Radi brzog napredovanja naših snaga, na sam dan borbe nije stupila u dejstvo avijacija!”³⁰⁴

Avijacija je, međutim, izvršila veći broj ratnih zadataka u okviru pripreme desanta na Krk. Tako je 10. aprila (operacija br. 95) vršeno pretraživanje mina, pri čemu su otkrivena minska polja sa po 20 i 25 mina, kao i veći broj mina koje su slobodno plutale. Ti podaci su bili dragoceni za planiranje morskih ruta brodova. Posle napada brodova u Crikvenici (operacija br. 96) piloti su izviđali ostrvo Krk, 11. aprila, kada je na traganje brodova na marš-ruti Rab - Krk - Crikvenica upućena još jedna četvorka 'harikena' (operacija br. 97; voda poručnik Marinović), kada nije otkriveno ništa što bi bilo značajno za predstojeću desantnu akciju na ostrvo Krk. Toga dana su piloti 2. eskadrile (operacija br. 100; voda takođe poručnik Marinović) tragali za podmornicama oko ostrva Sušak:

„Izviđali naznačenu zonu (prostor) ali ništa osmotreno, primetili jedan bolnički brod oko 18.00 čas. ploveći u sev. pravcu, pozicija javljena. Tri mala brodića između otoka Vira i Trsta. Bez flaka. Vreme dosta slabo, oblaci 10/10 na 700 stopa oko Albion” Južnije viši oblaci!”³⁰⁶

Trinaestog aprila, prilikom traganja za neprijateljevim brodovima (operacija br. 101, piloti - Cenić, voda i pratioci - Vlahov. Antončić i Prebeg) zadatak je uspešno izvršen:

„Blizu ulaza u Bakarski zaliv primetili neprijateljski konvoj sastojeći se iz jedne motorne torpiljerke tipa „E” (30-33 met. dugačka) i tri broda tipa „F” krcata vojnicima. 8 direktnih pogodaka. Posle napada osmotrene eksplozije i vatra i brod je viđen kako je potonuo. Br. 2 napao jedan „F” brod ali nije pogodio; ali broj 3 i 4 izjavljuju

Zbornik dokumenata NOR. tom VIII, knj. 3. dok. 165.

³⁰⁵ Odnosi se na Labin.

** Zbornik NOR. tom X. knj. 2. dok. 131 (str. 391).

verovatne pogotke. Brod se zaustavio posle napada. Ostala dva broda produžili vožnju u sev. pravcu. Svi brodovi puni trupa. Sa svih brodova otvorena jaka i tačna p. a. vatra, počev od 88 mm. 40 i 20 mm, i mitraljeska vatra. 2 aviona teško oštećena u repne površine, komande, propeler i hladnjak, ali su se ipak vratili u bazu. Vreme lepo.

Naši gubici: 2 aviona teško oštećena.

Nepr. gubici: 1 motorna torpiljerka tipa „E“ puna vojnika uništena i potopljena. 1 „F“ brod (320 tona) oštećen!³⁷

S obzirom da je ostatak konvoja nastavio plovidbu, i da su dva aviona bila teško oštećena, neposredno po sletanju komandir eskadrile, kapetan Cenić je sa pratiocem vodnikom Krsnikom (operacija br. 102) odmah poleteo na isti zadatak:

„Osmotрили da je motorna torpiljerka definitivno potopljena, mrlje ulja i preživeli vojnici u moru. Brod „F“ tipa pronađen u jednom malom zalivu na otoku Krk nasukan i u plamenu. Ispalili 16 raketa u brod. nakon čega se brod okrenuo na bok i potonuo. Ostala 2 „F“ broda primećena u luci Rijeka i jedan veliki bolnički brod.

Jaka i tačna teška i laka protivavionska vatra: 88. 40. 20 mm topovi i p.a. mitraljezi. 2 aviona jako oštećena u krila!³⁰⁸

U preostala dva izlaska 13. aprila piloti 2. eskadrile (operacija br. 103; vođa para 'harikena' poručnik Marinović) tragali su za minama u moru oko Krka, odnosno uz morsku obalu od Lukovog do Novog (operacija br. 104. piloti Jež i Frankl).

S obzirom da toga dana piloti nisu uspeali da otkriju minska polja, upućeni su na isti zadatak, i 14. aprila, zapadno od ostrva Krk i Plavnika (operacija br. 105). Međutim, mine nisu pronađene.

Avijacija je 15. aprila, dan uoči planiranog desanta na ostrvo Krk, tragala za nemačkim brodovima na marš-ruti: Novi - Crikvenica - Sušak - Raški kanal - rt Kamenjak (južno od Pule) - Cres - Malinska - Omišalj - Lošinj Mali, pri čemu nisu otkriveni pokreti neprijateljevog brodoglavca. Međutim, u popodnevnim kasnim časovima 16. aprila (operacija br. 111. piloti Marinović i Todorović) otkriveno je jedno minsko polje u blizini severozapadne obale Krka, o čemu je odmah javljena pozicija.

Posle uspešno izvedenog desanta. 17. aprila je Kvarnerski odred mornaričke pešadije zauzeo Baškanovu i Baškastaru, čije je pozicije nekoliko dana ranije neutralisala avijacija.

4) *Desant na Cres i Lošinj* izvele su, 20. i 21. aprila, Mornarička pešadija i 9. NO divizija. Dan ranije održan je sastanak sa savezničkim mornaričkim komandantom i predstavnikom Štaba Pomorske komande severnog Jadrana, na kome su planirani zadaci desanta. Cilj je bio da se likvidiraju neprijateljevi garnizoni, onemogućujući svako

TM Op. cit., dok. 137 (str. 402.)

" Op. cit., dok. 137 (str. 402).

povlačenje i stvore što bolji položaji za naše jedinice, odnosno njihove dalje akcije. Radi što efikasnijeg udara, planirano je i angažovanje naše i savezničke avijacije.

U okviru vazduhoplovne pripreme desanta, piloti 2. eskadrile su 14. aprila (operacija br. 106; piloti Vlahov, Jež. Rebula i Završnik) tragali za eksplozivnim čamcima u zalivu Čigale na Malom Lošinju. Ali, osim slabije PA-vatre. nisu ništa osmotrili.

Lošinj Mali i Cres su nadletani i dan kasnije, 15. aprila (operacija br. 107) kada je u okviru osmatranja većeg dela marš-ruta vodila i preko Cresa i Lošinja Malog.

Dva dana pre desanta piloti 2. eskadrile su. 18. aprila, izveli ukupno osam izlaza, od čega samo dva nisu bila u severnom Jadranu. Prvo je par 'harikena' (operacija br. 112) tragao za minama oko Cresa, zatim je četvorka (operacija br. 114) tukla obalu i voz kod Opatije, u sledećem izlasku (operacija br. 116) takode je tragano za minama severoistočno od Lošinja Malog i Trstenika. ostrva između Cresa i Raba. Prilikom taktičkog izviđanja brodova (operacija br. 117; piloti Vlahov, Završnik i Prebeg), a s obzirom da na marš-ruti Planinski kanal - Rijeka - Cres - Arsa kanal nije bilo brodova, raketirali su osmotrene jedrilice u Arsa kanalu, ispalivši salvo od 24 rakete. U poslednjem izlasku toga dana (operacija br. 119) takode nije osmotreno nikakvo brodovlje na prostoru oko Cresa i Zečja, ostrvceta zapadno od njega.

S obzirom da je 1. eskadrila bila slata na borbene zadatke, u to vreme. uglavnom po ciljevima na kopnu, jedna četvorka 'spitfajera' (operacija br. 356) upućena je da napada artiljerijski položaj na koti 37 na Lošinju Malom u ranim jutarnjim časovima 20. aprila. To je. u stvari, bila neposredna vatrena podrška jedinicama Kvarnerskog odreda mornaričke pešadije i 9. NO divizije, koje su se. u toku 20. aprila, iskrcale na Cres i Lošinj Mali. a 21. aprila ga definitivno zauzeli. Uspešnim desantom na ta ostrva bila su oslobođena sva ostrva u Kvarnerskom zalivu i jedinicama Jugoslovenske mornarice, odnosno jedinicama 4. armije predstojao je još jedan važan zadatak - desant na Istarsko poluostrvo.

5) *Desant na Istru* započeo je prebacivanjem desantnih snaga noću 24/25. aprila i završen je 29. aprila. Na istarsku obalu prvo su se iskrcale jedinice 9. NO brigade, koje su na prostoru između Labina i Lovrana prevezla plovna sredstva Jugoslovenske mornarice - borbeni čamci i mali brodovi. Za to vreme naoružani brodovi su štitili prevoz u zasedi. a patrolni čamci vodili konvoje i dragirali, dok su brodovi britanske mornarice štitili pravce prema Rijeci i Puli. Operativne jedinice potpuno su prebačene u Istru (Brseč, Mošćenica i Plomin) do 29. aprila, ujutru, dok je prebacivanje ostalih nastavljeno neposredno iza toga.

Na sektoru Istre, neposredno pre desanta nalazile su se jake nemačke i kvislinške snage: 626. MAA sa 8 baterija; Flak A: delovi

nemačke pomorske pešadije; delovi italijanske fašističke policije; delovi tzv. MDT i X Mass flotila; četničke i ustaške snage i ustaški Hrvatski mornarički odred sevemog Jadrana sa tri satnije.

U desantu na Istru avijacija je angažovana u dve faze vazduhoplovne podrške: pripreme desanta (18 -24. april) i neposredna vatrena zaštita (25 - 28. april).

U okviru vazduhoplovne pripreme operacije desanta piloti 2. eskadrile. su 18. aprila, završili taktičko izviđanje, pored ostalog i obale ispred Raškog kanala (operacija br. 117). kao i raketiranje neprijateljevih objekata kod Opatije (operacija br. 18). Tri dana pre početka desanta avijacija je tražila neprijateljeve brodove u području Pula - Brioni - rt Salvatore, kod Pirana (operacija br. 120):

„U jednoj uvali na označenom području napali u 08.55 čas. 4 čamca duga 7-10 met. Postigli 6 direktnih pogodaka na čamce, od kojih je jedan potpuno uništen a ostali oštećeni. Ostali brodovi nisu bili napadnuti jer su 2 aviona bila jako oštećena od p.a. vatre. Iako lagana p. a. vatra, gađanje tačno"!^{31*}

Na sličan zadatak upućena je još jedna četvorka 2. eskadrile (operacija br. 121; voda kapetan Cenić). koja je. 22. aprila, vršila taktičko izviđanje na marš-ruti: rt Promontore - Rijeka i rt Promontore - Umag:

„Nikakvo brodovlje nije primećeno između rta Promontore i Umaga, osim malih ribarskih čamaca između Parenza"¹ i Rovinja, ali su na ulazu u jednu uvalu između naznačenih mesta opazili jedan motorni čamac. Kod prilaza aviona počeli su iz njega skakati neprijateljski vojnici, zato su dva aviona ispalila 16 raketa od kojih su 8 bili direktni pogoci. motorni čamac potopljen. Ostala 2 aviona su ispalila 16 raketa na 3-4 ribarska broda bez utvrđenih rezultata. U području Pulja.³" Cresa. Abacije³¹" nikakvo brodovlje. Bez flaka. Oblačnost 10/10 dole do 1000 stopa i niže. more jako uzburkano, vidljivost od 1-15 milja"!³¹

S obzirom da je Plomin kod Labina bio naznačen kao buduće mesto iskrcavanja dva bataljona Kvarnerskog odreda mornaričke pešadije. to je 2. eskadrila 23. aprila, dan uoči otpočinjanja desanta na Istru, pretraživala more (operacija br. 122) u području: Veli Rat - 25 milja zapadno od rta Kamenjak - Plomin. za koje se pretpostavljalo da je ranije minirano. Mina, međutim, tu nije bilo.

Dvadeset i četvrtog aprila 2. eksadrila je izvršila 4 izlaza. U prvom izlazu (operacija br. 124; piloti: Marinović, Pavičić, Todorović i Dvorski) vršeni su zadaci taktičkog izviđanja oko poluostrva Istre i Rijeke do Umaga:

[^] Op. cit., dok. 162.

Ispravno: Poreč.

^{Jp} Ispravno: Pula.

^{*} Ispravno: Opatija.

Op. dt., dok. 164.

„Iznad Paga se formacija podelila u 2 sekcije po 2 aviona. Jedna je izvršila izviđanje od Rijeke do rta Promontore i osmotrila 1 veliki bolnički brod (Freiburg) severoistočno od rta Promontore, brod nije bio napadnut ali su avioni naišli na tešku p.a. vatru sa obale. Sleteli u bazu u 07.45 čas. Druga sekcija od 2 aviona je pronašla u luci Poreč 2 broda, verovatno već uništena po podacima koje se kasnije dobilo. 2 sigurna direktna pogotka, a više verovatnih u jedan parabrod od oko 80 met. Kod napada susreli mitraljesku tešku i laganu p. a. vatru, gađanje dosta tačno!"³¹⁴

Kako mina nije bilo ni u području Crikvenica - Kraljevica, na pretpostavljenoj poziciji od milje do pola milje od obale (operacija br. 125; piloti Pepel i Pavičić), to su u još dva izlaska upućene posade da izviđaju obalu od rta Promontore do Rijeke, odnosno (operacija br. 127; piloti Pepel i Klokočovnik) na delu marš-rute; rt Promontore - Rovinj - Poreč - rt Umag.

Neposredna vatrena zaštita desantnih snaga ostvarena je 25. aprila kada je 2 eskadrila neprestano patrolirala od 08.50 - 18.20 časova i kada je u vazduhu bilo 14 aviona:

„Operacije u toku 25/4/45 obuhvatile su pratnju, odnosno konvoiranje sopstvenog konvoja u svrhu iskrcavanja naših trupa na istarski poluotok. U njemu je učestvovalo 14 aviona, smena se vršila u vazduhu prema utvrđenom planu i dogovoru ugovorenim signalima. Zadaci su bili izvršavani uspešno i tačno, sva opažanja javljana na nadležno mesto, naročito u pogledu mina. Kasnije je bila primljena depeša sa zahvalom za uspešnu saradnju!"³¹⁵

Pružanje neposredne zaštite nastavljeno je i 26. aprila kada je 2. eskadrila imala tri izlaska. Prva četvorka (operacija br. 135) prilikom taktičkog izviđanja obale od kanala Arse, preko rta Promontore do Umaga, u pulskoj luci osmotrila dva broda „F" i registrovala jak šum radara na delu marš-rute Brioni - rt Premuda. Druga četvorka je (operacija br. 136) bombardovala objekte u Rijeci, a treća četvorka (operacija br. 137) izviđala brodove na marš-ruti: Rijeka - rt Promontore - Poreč - Piran.

Planom je bilo predviđeno da se iskrcavanje naših snaga završi 27. aprila, ali kako je toga dana bilo veoma loše vreme, prevoženje za iskrcavanje od strane brodova Jugoslovenske mornarice nastavljeno je i 28. aprila. Piloti 2. eskadrile (operacija br. 140) takođe su tragali za neprijateljevim plovnim sredstvima obalom od Rijeke, ispod Pule, do Umaga:

„U luci Poreč ispalili 16 raketa u jedan brod, 6 direktnih pogodaka. Jaka lagana protivavionska vatra, gađanje netačno iz grada sa otočića Sv. Nikola. Osmotren bolnički brod u Pulju pod parom i jedan „F"

; O p . cit.. dok. 168 (str. 465-466).

³¹⁵ Op. cit.. dok. 170.

brod u luci. Oblaci 10/10 na 1000 - 2000 stopa preko istočne obale i otoka. 10/10 oblaci na 4000 stopa preko zapadne obale Istre"!³¹⁶

Toga dana su piloti 2. eskadrile izvršili poslednji borbeni zadatak, jer je Štab 281. vinga BAF izdao naređenje da se ubuduće na ratne zadatke šalju samo britanski piloti.

Posle iskrcavanja u rejonu Plomin tri bataljona Kvarnerskog odreda mornaričke pešadije nastavili su svoje akcije pravcem ka Puli. Prema Puli su bile usmerene i ostale jedinice posle naređenja komandanta Jugoslovenske mornarice da se nadiranje nastavi najenergičnije. Do 6. maja 1945. naše snage su izvodile ratne aktivnosti, sve više se približavajući Puli. Od 03.00 - 04.00 časova, 6. aprila, izvođena je priprema za artiljerijski napad na neprijateljeve položaje. U to vreme, najuredeniji su bili položaji na poluostrvu M. Muzil.

Ujutru, 9.maja 1945, počev od 07.00 časova, otpočelo je razoružavanje neprijatelja.

^{3,6} Op. cit., dok 174.